

TEMATIKUS LAPSZÁM
A TÖRÖK-MAGYAR
DIPLOMÁCIAI
KAPCSOLATOK
100 ÉVES JUBILEUMÁNAK
TISZTELETÉRE

BUSINESS & DIPLOMACY REVIEW

2. évfolyam, 1. szám
2024/1

TARTALOM

- Gyene Pál: A Hegyi-Karabah konfliktus lezárása – erősödő azeri-török szövetség a Dél-Kaukázusban
- Nagy Milada: A török külpolitika izraeli vonatkozásainak két évtizede
- Báhidszki Réka, Kovács Máté Gergő, Pálfi Gábor: A Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány szerepe a magyar-török kulturális kapcsolatok alakulásában
- Hasan Deniz Pekşen: 60 Years of Türkiye-European Union Relations: Challenges and Prospects
- László Szerencsés: Transactionalism in Hungary-Turkey Relations Between 2013 and 2024
- Sáringer János: Kövecsi-Oláh Péter – Emre Saral: Török-magyar diplomáciai kapcsolatok a két világháború között (1920–1945)

Business & Diplomacy Review

Kiadó: Budapesti Gazdasági Egyetem

Szerkesztőség

1165 Budapest, Diósy Lajos u. 22-24.

E-mail: Marosan.BencePeter@uni-bge.hu

<https://uni-bge.hu/hu/business-diplomacy-review>

Főszerkesztő

Sáringer János

Felelős szerkesztő

Nagy Milada

Szerkesztőbizottság tagjai

Sándorné Kriszt Éva, elnök

Bába Iván

Bárczi Zsófia

Csekő Katalin

Ferkelt Balázs

Juhász Tímea

Nagy Milada

Marinovich Endre

Marosán Bence Péter, szerkesztőségi titkár

Murádin János Kristóf

Válóczi Marianna

Tipográfia és tördelés

Nagy és Heteyi Kft.

ISSN 3004-0116

HU ISSN 3004-0116

Business & Diplomacy Review állandó lektorai

Prof. Dr. Bajomi-Lázár Péter, PhD

Dr. habil. PaedDr. Bárczi Zsófia, PhD

Dr. habil. Buday-Sántha Andrea, PhD

Dr. Csekő Katalin, PhD

Dr. habil. Domonkos Endre, PhD

Dr. Ferkelt Balázs, PhD

Dr. Gyene Pál, PhD

Dr. Harsányi Dávid, PhD

Dr. Horváth Annamária, PhD

Dr. habil. Krasztev Péter, PhD

Dr. habil. Juhász Tímea, PhD

Dr. habil. Marosán Bence Péter, PhD

Dr. habil. Murádin János Kristóf, PhD

Dr. Nagy Milada, PhD

Dr. Pólya Éva, PhD

Dr. habil. Sáringer János, PhD

Dr. Válóczy Marianna, PhD

Dr. Zelena András, PhD

TARTALOM

Előszó	5
A Hegyi-Karabah konfliktus lezárása – erősödő azeri–török szövetség a Dél-Kaukázusban <i>Gyene Pál</i>	7
A török külpolitika izraeli vonatkozásainak két évtizede <i>Nagy Milada</i>	27
A Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány szerepe a magyar–török kulturális kapcsolatok alakulásában <i>Báhidzski Réka</i> <i>Kovács Máté Gergő</i> <i>Pálfi Gábor</i>	39
60 Years of Türkiye-European Union Relations: Challenges and Prospects <i>Hasan Deniz Pekşen</i>	62
Transactionalism in Hungary-Türkiye Relations Between 2013 and 2024 <i>László Szerencsés</i>	74
Kövecsi-Oláh Péter – Emre Saral: Török-magyar diplomáciai kapcsolatok a két világháború között (1920-1945) <i>Sáringer János</i>	87

Jelen számunk szerzői

Báhidzski Réka, irodavezető, Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány, reka.bahidszki@gulbabaalapitvany.hu

Dr. Gyene Pál, PhD, egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, Gyene.Pallstvan@uni-bge.hu

Kovács Máté Gergő, kulturális attasé, Liszt Intézet – Magyar Kulturális Központ, Isztambul, gergo.mate.kovacs@mfa.gov.hu

Dr. Nagy Milada, PhD, főiskolai docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, nagy.milada@uni-bge.hu

Pálfi Gábor, operatív igazgató, Gül Baba Türbéje Örökségvédő Alapítvány, gabor.palfi@gulbabaalapitvany.hu

Dr. Hasan Deniz Pekşen, adjunktus, Istanbul Okan University, hasan.peksen@okan.edu.tr

Dr. habil. Sáringer János, PhD, egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem, saringer.janos@uni-bge.hu

Dr. László Szerencsés, PhD, kutató munkatárs, Istanbul Policy Center, Sabancı University, lszlo.szerencses@sabanciuniv.edu

KÖVECSEI-OLÁH PÉTER – EMRE SARAL: TÖRÖK–MAGYAR DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT (1920–1945)

(Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet,
Budapest, 2023)

RECENZÍÓ

Sáringer János

A magyar és a török szerző a két világháború közötti magyar–török diplomáciai kapcsolatokat dolgozták fel kötetükben. A mű keletkezéstörténetéhez hozzátartozik, hogy Kövecsi-Oláh Péter 2018-ban védte meg PhD disszertációját ugyanezzel a címmel, a doktori dolgozat egyik hivatalos bírálója pedig Emre Saral volt. Az eltelt időszak alatt a szerzőpáros kiegészítette a kéziratot, amelynek eredménye a megjelent kötet lett.

Figyelemre méltó, hogy a szerzők a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, illetve Törökországban a Köztársasági Levéltár, a Miniszterelnökség Köztársasági Oszmán Levéltára és a Török Történettudományi Társaság dokumentumaira, primer forrásaira támaszkodott. A szerzők a Bevezetőben rögzítették – nagyon helyesen – azt is, hogy a második világháború – és hozzáteszem az árvíz – miatt a korszakra vonatkozó magyar források hiányosak (leginkább a 1927–1928. és az 1942. évek). Emellett kutatásokat végeztek a német és az angol levéltárakban, illetve felhasználtak a memoárokat is. Teinkéntyes számú szakirodalmat soroltak fel az irodalomjegyzékben.

A kötet tíz fejezetben tárgyalja a két ország diplomáciai kapcsolatainak korszakait. Az első fejezetben az előzményeket vesszük számba, rövid összefoglalót olvashatunk az egyes országok történetéről, sajátosságairól a tanzimáttól az első világháború végéig. A szerzők figyelmét nem kerülték el a hasonlóságok és különbségek a két ország története között, illetve a kapcsolattörténeti előzmények sem, a katonáktól a menekültekig. Magyarország és Törökország vesztes félként fejezte be az első világháborút. A szerzők a két békeszerződés közötti legfontosabb különbséget abban látták, hogy „a trianonihoz képest a

két békeszerződés között a legjelentősebb különbség, hogy a sevrès-it nem ratifikálták, vagyis gyakorlatilag sohasem lépett életbe”. (Kövecsi-Oláh – Saral, 2023, p. 35.)

A második fejezetben a magyar-török kapcsolatok kezdeti fázisát tárgyalják és rögtön kitágítják a címben megadott cezúrát 1920-ról 1919-re. A két ország diplomáciai kapcsolatainak előkészítése szempontjából fontos a következő megállapítás: „Állandó ügyvivő hiányában a Törökországgal kapcsolatos hírek 1924-ig elsősorban szófiai és római, valamint rejtett csatornákon keresztül érkeztek. Utóbbi alatt azon hírszerzési és kémelhárítási munkára kell gondolni, melyet a magyar államapparátus 1920-tól, a közvetlen szomszédokat leszámítva, a barátinak vélt országok – Németország, Törökország és részben Bulgária, valamint Lengyelország – területén kezdett kiépíteni. Csakhogy a békeszerződés értelmében a katonai attasék állományba helyezése tilos volt.” (Kövecsi-Oláh – Saral, 2023, p. 39.) Az ankarai követség megnyitásának előkészítését Ruszkay (Razenberger) Jenő végezte – Angora I. fedőnéven – 1922. december és 1924. október között.

Miért követséget és nem nagykövetséget létesített Magyarország a két világháború közötti időszakban a világban? A kérdésre a következő a válasz: A nagykövetség létesítése a szokásjog alapján a 20. század közepéig nem a hatalmi státusszal (nagy-, közepes, kishatalom) függött össze, hanem a szuverén (uralkodó-monarchia vagy népfel-ség-köztársaság) méltóságának, fenségének és címének a nemzetközi presztízsével állt összefüggésben. Az ENSZ alapokmányának elfogadása után vált „szokássá” a diplomáciai kapcsolatok során a nagyövet küldése és fogadása, amitől az eltérés több dolgot is jelenthetett és jelenthet. Témánk szempontjából Magyarország államformája 1920 és 1946 között királyság volt, az államfői teendőket pedig a kormányzó látta el. A tárgyalt időszakban a nagykövet a szuverén személyét is képviselte, ami a király nélküli Magyar Királyság esetében nem volt lehetséges. 1920 és 1946 közötti Magyarország legmagasabb rangú diplomáciai képviselői a második osztályba tartozó rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter lehettek és voltak. A diplomáciában lényeges a reciprocitás elve, amelynek alapján Magyarországon is rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter vezette a külföldi képviseletet Budapesten. Kivételt képezett az Apostoli Szentszék, ami pápai nunciust (nagyköveti rangú egyházi diplomatát) akkreditált Magyarországon.

A magyar-török barátsági szerződést 1923. december 18-án írták alá a felek meghatalmazottjai. A szerződést 1924. március 13-án a török, majd 1924. május 21-én a magyar nemzetgyűlés is jóváhagyta. Érdeemes idézni a szerződés 2. cikkét a kötetből: „A Magas Szerződő Felek megállapodnak arra nézve, hogy a két állam közötti diplomáciai viszonyt a nemzetközi jog elveinek megfelelően fognak létesíteni.” (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 50) Ennek megfelelően 1924-ben a magyar követ Ankarában Tahy László, míg a török követ Budapesten Hüsrev Gerede lett.

A harmadik fejezetben a szerzők áttekintést nyújtanak a közép-európai és a balkáni térségről. Betekintést nyerünk Törökország bel- és külpolitikájába, Közép-Európa és a Balkán-félsziget országainak gazdasági kapcsolataiba és tendenciáiba. A szerzők a következő megállapítást tették: „...a nagyhatalmak számára az ütközőzóna szerepét ellátó államok egyike Jugoszlávia lett. Emellett a független Lengyelország létrehozása, Ukrajna három részre osztása, Makedónia felosztása a szomszéd államok között, egy erős Szerbia, illetve Görögország megeremtésére irányuló törekvések [...] sok millió román és délszláv földműves szűnt meg Ausztria-Magyarország, illetve az Oszmán Birodalom alattvalója lenni, s vált a saját nemzetállamának polgárává.” (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 64). Talán szerencsésebb lett volna Jugoszlávia helyett a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (SZHSZ) megjelölést használni, mert a Jugoszláv Királyság (Délszláv Királyság) megnevezés 1929. október 3-ától volt használatos, amikor I. Sándor király megváltoztatta az elnevezést. A sok millió román és délszláv földműves nem a saját nemzetállamának polgára lett, mert nem voltak nemzetállamok ezek az új államalakulatok – sem Románia, sem az SZHSZ Királyság, sem a Jugoszláv Királyság, sem pedig Csehszlovákia. Ezen államok politikai eliteje a nemzetállam létrehozására törekedtek, azonban még a 20. század második felére sem valósult meg ez a céljuk. Sőt 1990-es években atomjaira hullottak az első világháború után közvetlenül – éppen a nagyhatalmak által – mesterségesen létrehozott államok, így Jugoszlávia vagy Csehszlovákia. Később a szerzők hozzátesszik azt is, hogy a „problémák egyre súlyosbodva éltek tovább. Mindegyik állam nehéz küzdelmeket vívott az országon belül, valamint szomszédaival is. Ezek abból fakadtak, hogy a határokon belül különböző népek éltek, akik azonban nem akartak kisebbségi helyzetbe kerülni”. (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 64-65).

Éppen ez az idézet is jól példázza, hogy a szóban forgó államok nem voltak nemzetállamok, éppen jelentős számú kisebbség miatt. Hozzá kell tennünk azt is, hogy az új államok és a területileg jelentősen megnövelt Románia esetében a nemzeti identitás kialakítása, a belső kohézió létrehozása igen jelentős fáziskésésben volt Nyugat-Európához képest, amit súlyosbított az új határok létrehozása, a jelentős számú nemzeti kisebbségek és a vallási különbségek (ortodox, katolikus, mohamedán, ortodox görög, református, unitárius, evangélikus stb.) mellett a gazdasági és infrastrukturális törésvonalak.

Besszarábia, amelynek a területe nagyrészt megegyezik a mai Moldovai Köztársaság területével, Oroszországgal (majd Szovjetunióval és újjólag Oroszországgal) konfliktusforrássá vált a két világháború közötti időszakban, illetve a 20. század végén, amelynek eredményeképpen az 1990-ben Moszkva támogatásával létrejön a Dnyeszter-menti Köztársaság. A Moldovára vonatkozó megjegyzésem a recenszens 20. századot átívelő példája arra, hogy Besszarábia-Moldova geopolitikai helyzete konfliktusok forrása volt és ma is az lehet a bukaresti és a moszkvai politikai elit számára.

A szerzőpáros helyesen állapította meg, hogy „a nyugati országok mind attól tartottak, hogy a térségben létrejött hatalmi vákuumot, a bolsevizmus fogja kitölteni, ezért az antantállamok meg akarták akadályozni a szovjet-orosz befolyást a térségben.” (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 72)

A negyedik fejezetnek a Közös utakon - török és magyar reorganizáció (1923-1929) címet adták a szerzők, amelyben kitűnő kapcsolat-történeti elemzést olvashatunk a szellemi tőke exportjától a magyar jezsuiták törökországi jelenlétéig a jelzett cezúrák között. Ebben a fejezetben taglalják a szerzők a magyar revizionizmus és a turanizmus hatását a magyar-török kapcsolatokra. Megállapításuk szerint „sem turanizmus, sem a pedig a kelet felé fordulás nem volt meghatározó szempontja a magyar külpolitikának. Sokkal többet nyomott a latban a nagyhatalmak és a térség államai közötti egyensúly-politika és a nemzetközi dinamika” (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 119) Anynyit tennék hozzá, hogy valóban nem volt meghatározó szempontja a turanizmus és a kelet felé fordulás a hivatalos magyar külpolitikának. Viszont a magyar külpolitika mozgásterét bizonyos mértékben tágtították a keleti kapcsolatok is. A revizionizmus azonban sokkal inkább jelen volt a budapesti döntéshozók látókörében, kezdetben

látenszen, majd 1927-től a nyílt revizionizmus, ami megnyilvánult a döntéshozók politikai beszédeiben is.

Az ötödik fejezet A Török Köztársaság keleti kapcsolatai címmel négy és fél oldal terjedelmű. Emellett érdemes idézni a szerzőpárostól a következőket: „Ezzel együtt naivitás lenne azt gondolni, hogy a keleti török politika megállt volna a szellemi tőke exportjánál. Tahy László a rá kevésbé jellemző vehemenciával és érzelmekkel átítatott 1929. június 2-ai jelentése arról árulkodik, hogy Ankara Keleten tudatosan használta fel megnövekedett tekintélyét a nyugati hatalmakkal szemben.” (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 123)

A hatodik fejezetben (Útban a Balkán-paktum és a Római jegyzőkönyv felé (1930–1934) áttekintést kapunk az európai és különösen Közép-Európára és a Balkán-félszigetre ható politikai, külpolitikai tendenciákról a vizsgált időszakban. A kétoldalú kapcsolatok pedig szorosabbra fonódtak Budapest és Ankara között: „A kétoldalú kapcsolatok fejlődését jelezte [...], hogy a magyar hírszerzés felveszi a közvetlen kapcsolatot a török hírszerző irodával”. (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 133)

A Széttartó utakon (1935–1939) című hetedik fejezetet a szerzők a török névtörvénnyel kezdik, amelynek értelmében minden török állampolgárnak vezetéknevet kellett választani. Az 1934. július 2-án kihirdetett törvény belpolitikai viharokat kavart. A görög és más kisebbségek kötelesek voltak ősi török (öztürk) családnevet választani. Európai mintára a született törököknek is vezetéknevet kellett választaniuk. Musztafa Kemál az Atatürk nevet vette fel, így lett Kemál Atatürk. A vegyes etnikummal bíró területek homogenizálását pedig betelepítési programokkal oldotta meg az ankarai vezetés.

Egyenlőség és biztonság. A török külpolitika legfontosabb szempontjai alcímű részben a szerzők kitérnek a magyar történetírás egyes problematikájára, neuralgikus pontjaira. Ebben az esetben a szerzőpáros arról ír, hogy „Paradox módon a magyar történetírás bizonyos részének azon véleménye, hogy hazánk már ekkor visszafordíthatatlanul a német érdekszférába kezdett csúszni, külpolitikai szempontból nem igazolható.” Ezzel a megállapítással a recenzens csak egyetérteni tud. A szerzőpáros hozzátette a megállapításához, hogy „Budapesten arra az olasz politikai irányra apelláltak, amelyik alapvetően (továbbra is) a saját ambícióira koncentrált.” (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 167) A két világháború közötti magyar külpolitika értékelésében

nagy szerepet játszott a 20. század második felében az ideológiai szempont. Pontosabban a Rákosi- és a Kádár-korszak indoktrinációs és legitimációs szempontjai. Ebben az időszakban Magyarországot és a magyar politikai elitet a náci Németország csatlósaként, a Horthy-rendszert fasisztaként írták le a hazai, akkor kanonizált történetírásban. Ekkor keletkezett az a nézet, hogy Magyarország a német érdekszférába kezdett csúszni (pl. Juhász Gyula). A Horthy-rendszert fasisztaként írta le a szélsőbaloldali Andics Erzsébet. A nyolcvanas és kilencvenes években a történetírás indoktrinációs funkciója fokozatosan csökkent, és előtérbe kerültek az objektív megközelítések a két világháború közötti korszakról. Ekkortól kitapintható, hogy Németország helyett Olaszországra helyezik a hangsúlyt. Ebben a kontextusban elegendő arra utalni, hogy 1927-től a magyar miniszterelnökök első útja Rómába vezetett.

A szerzők az alfejezetben kitérnek a montreaux-i szerződésre, amely a véleményük szerint „jelentős sikernek számított, mivel a békés revízió szempontjából akár precedensként is szolgálhatott” (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 170) A megállapítással egyetértve csupán annyit fűznék hozzá, hogy a revízió csak békés lehet, hiszen a kifejezés jelentése egy adott állapot békés (jelen esetben diplomáciai) eszközökkel történő megváltoztatása. A montreaux-i szerződés azt is jelentette geopolitikai szempontból, hogy Törökország egyedül dönthet a Boszporusz és a Dardanellák tengerszorosok használatáról, ami napjainkban is rendkívül fontos kérdés.

A nyolcadik fejezetben a két ország közötti gazdasági mutatókat taglalják a szerzők. Rendkívül érdekes a kilencedik fejezet, amely újdonságként a Törökországban tevékenykedő idegen titkosszolgálatok és propagandáról értekezik a második világháború éveiben. Köztudott, hogy ekkor Ankara és Isztambul a külföldi hírszerzők találkozási pontja volt, hasonlóan a semleges országok fővárosaihoz, mint pl. Lisszabon, Bern vagy Stockholm.

A szerzőpáros konklúziójából érdemes idézni: „A törökök iránti magyar rokonszenv azért is érthető a korszakban, mivel a törökség egyrészt alkalmas volt arra, hogy a középkori magyar államnak a válságokkal együtt is virágzó képét felidézze, másrészt a korszakra jellemző Nyugattal szembeni sértettség is Keletre terelte az érdeklődést. [...] A török-magyar kapcsolatoknak a két világháború közötti történetén jól kirajzolódik az első és a második világháború utáni ren-

dezésből fakadó, az önrendelkezést és a nemzeti szuverenitást érintő közép-európai és balkáni dilemmák többsége. A Párizs-környéki békéket követő, sok esetben a nemzeti megmaradásért folytatott harc-ként értelmezett időszak, különösen ennek a két, a térségben stabil tényezőnek számító, évezredes államisággal rendelkező országnak jelentett nagy kihívást.” (Kövecsi-Oláh - Saral, 2023, p. 231)

A kötet - mint ahogyan már jeleztem - igen tekintélyes számú primer (levéltári) forráson és idegen nyelvű szakirodalmon alapul. A kötetben a könnyebb eligazodást névmutató is segíti.

Összességében rendkívül érdekes és szakmai szempontból is ki-tűnően megírt kötetet olvashatunk a két világháború közötti magyar-török kapcsolatokról. A kötetet nemcsak a szűkebb szakmának ajánlom, hanem a korszak, illetve Magyarország és Törökország iránt érdeklődők számára is nagyon hasznos és alapos kiadvány.

Publikálás a Business & Diplomacy Review folyóiratban

A folyóirat az alábbi témákhoz kapcsolódó kéziratokat fogad be lektorálásra:

- gazdaság,
- kereskedelem,
- pénzügyek,
- nemzetközi kapcsolatok,
- diplomácia,
- nemzetközi kommunikáció
- társadalomtudományok;
- közgazdasági tudományok.

A tanulmány absztraktja minden esetben angol nyelvű. A tanulmány magyar vagy angol nyelvű, amelynek terjedelme 30 000–40 000 leütés (az absztrakttal együtt).

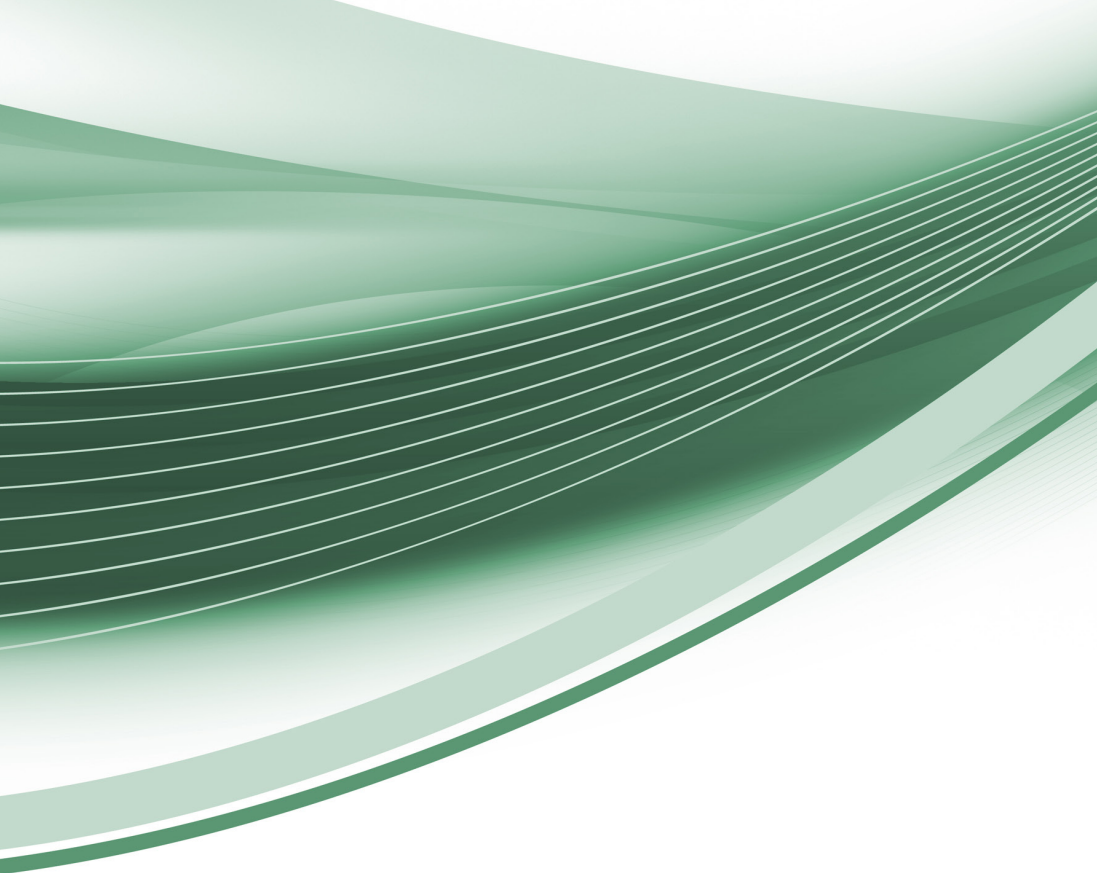
A kéziratok előzetes befogadásának feltételei:

- a kézirat és annak szerzői megfelelnek a folyóirat etikai szabályainak;
- a kézirat, illetve ahhoz tartalmában nagyon hasonló tanulmányt még nem publikáltak;
- a benyújtott kézirat megfelel a formai követelményeknek.

A folyóirat a szerzőknek tiszteletdíjat nem fizet. A folyóirat minden egyes befogadott kézirat esetében kettős vaklektorálást alkalmaz, ami azt jelenti, hogy az anonimalizált anyagot a szerzők által nem ismert lektorok értékelik. A folyóirat csak abban az esetben fogad be kéziratot publikálásra, ha azt mind a két vaklektor publikálásra ajánlja, és vaklektor(ok) által kért javításokat/kiegészítéseket a szerző(k) végrehajtotta/ák. Amennyiben az egyik lektor javításokkal publikálásra ajánlja a kéziratot, míg a másik nem, akkor a javítások után a témában jártas újabb vaklektornak kell értékelnie az anyagot. Akkor minősül egy tanulmány tartalmában nagyon hasonlóknak egy korábbi tanulmányhoz képest, ha azok egyezősége 60% felett van. A szerzők minden egyes esetben kötelesek a vaklektorok által írt kifogásokra/javaslatokra tételesen írásban reagálni.

Information in English:

<https://uni-bge.hu/en/business-diplomacy-review>

Kiadja: Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapest

ISSN 3004-0116
HU ISSN 3004-0116